

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.

The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain. Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः ॥ अथज्येष्ठकृष्णपौर्णमास्यां अमायांवा वटसावित्रीव्रतं िळ्व्यते इयंच पूर्वविद्धा ग्राह्या ॥ भृतविद्धानकर्तव्याअमावास्याचपूर्णिमा ॥ वर्जयित्वामुनिश्रेष्ठसावित्री वतमुत्तमं — इतिव्रह्यवेवतें ॥ ज्येष्ठमासिसितेपक्षेद्धादश्यांरजनीमुखे इत्युपक्रम्य व्रतंत्रिरात्रमु हिश्यदिवारात्रंस्थिराभवेत् ॥ ज्येष्ठमासिसितेपक्षेपूर्णिमायांतथाव्रतम् ॥ चीर्णवृतंमहाभत्तया कथितंतेमयानवे ॥ धर्मराजउवाच ॥ इतिदाक्षिणात्याश्रेवमाचरंतिपाश्रात्यादयस्तु अमावास्यायामाचरंति तचोक्तंनिर्णयामृतेभविष्ये — अमायांचतथाज्येष्ठेवटम्ळेमहासती ॥ त्रिरात्रो- पोषितानारीविधिनानेनपूजयेत् ॥ अशक्तोतुत्रयोदश्यांनक्तंकुर्याज्ञितंद्विया ॥ अयाचितंचतुर्वश्याममायांसमुपोषणमिति ॥ हेमाद्रचादिभिस्तुभाद्रपदपौर्णमास्यामिदमुक्तं तेतुतदानी- माचरंति ॥ यदात्वष्टादशघटिकाचतुर्दशीतदापरेव पूर्वविद्धेवसावित्रीव्रतेपंचदशीतिथिः ॥ नाङ्योष्टादशभूतस्यतत्रकुर्यात्परेहनीतिमाधवोक्तेः ॥ वस्तुतस्तुभूतविद्धानिषेधएव भृतोष्टा दशनाडीभिरितिवाक्यं अन्यथासावित्रीव्रतेऽष्टादशनाडीवेधदोषकल्पनायां निषेधांतरकल्पना

व. सा. श्रीगौरवम् ॥ ज्येष्ठेमासित्रयोद्श्यांदंतधावनपूर्वकम् ॥ दंतकाष्ठंशुभंशुभंजातीयंचतुरंगुलम् ॥ श्रूजा. तत्रापराह्मसमयेनद्यादौविमलेजले।। तिलामलककल्केनकेशान्संशोध्ययत्रतः।। स्नात्वाचैव ॥ १ ॥ १ ॥ श्राचिर्मत्वावटसिंचेद्वहृदकैः ॥ वृद्धिक्षयेतथारोगेऋतुमत्यांतथैवच ॥ कारयेद्विप्रहस्तेनसवं र्थं संपद्यतेश्चभम् ॥ इदंचत्रयोदशीमारभ्यपूर्णिमांतंकर्तव्यम् ॥ सधवाविधवावािपसपुत्रापुत्र- ६ विजिता।। भर्तुरायुर्विवृद्धचर्थंकुर्याच्छ्यभिदंव्रतम्।। ज्येष्ठेमासेतुसंप्राप्तेपौर्णमास्यांपतिव्रता।। है स्नात्वाचैवशुचिर्मृत्वानियमंकारयेत्ततः॥ अथव्रतविधिः –वटसमीपेगत्वा तत्रासीसंस्कारयुक्त है वटपूजाउक्ता ॥ आचम्य सुमुख्श्रेत्यादि विष्णुर्विष्णुः श्रीमद्भगवत् पुराणोक्तफलप्राध्यर्थ है भम भर्तः पुत्राणां च आयुरारोग्यप्राप्तये जन्मजन्मन्यवैधव्यप्राप्तयेचसावित्रीव्रतमहंकरिष्ये। इतिसंकल्प।। वटमूलेस्थितोत्रह्मावटमध्येजनार्दनः॥वटाग्रेतुशिवंविद्यात्सावित्रीवटसंयुता॥ १॥ वटसिंचामितेमूलंसलिलेरमृतोपमैः॥ सूत्रेणवेष्टयेद्धत्तयागंधपुष्पाक्षतैः शुभैः॥ नमोवटसावि त्रीभ्यांभामयंतींप्रदक्षिणाम् ॥ सावित्रींचवटंसम्यगेभिर्मत्रैः प्रपूजयेत् ॥ एवंविधिबहिःकृत्वा

वैगृहमागता ॥ हरिद्राचंदनेनैवगृहमध्येलिखेद्वरम् ॥ तत्रोपविश्यसंकल्पपूजाकार्या त्रियादिसंकीर्त्य ममजन्मजन्मिन अवैधन्यप्राप्तयेभर्तिश्चिरायुरारोग्यसंपदादिका-मनयासावित्रीव्रतमहंकरिष्ये ॥ नियममंत्रः - त्रिरात्रंलंघित्वातुचतुर्थेदिवसेत्वहम् ॥ चंद्रा-यार्चप्रदत्त्वाचपूजियत्वातुतांसतीम् ॥ मिष्टान्नानियथाश्वत्याभोजियत्वाद्विजोत्तमान् ॥ भोक्ष्येऽहंतुजगद्धात्रिनिविन्नंकुरुमेशुभे-इतिनियममंत्रः॥ तत्रादौनिविन्नतासिद्धवर्थगणपति र्यू पुजनंकरिष्ये आसनादिकलशाराधनं घंटापूजनंच करिष्ये वक्रतुंडेतिगणेशपूजनं अपसर्प-तित्रेभूता० इत्यासनम् ॥ कलशस्यमुखेविष्णुः कं० इतिकलशपूजनम् । आगमार्थंतुदेवाना-मितिघंटापूजनंकुर्यात्। ततः भूमिंस्पृष्ट्वा महीद्योःपृथिवीतिऋक्ओषधयःसं० आकलशेषु० इतिकलशंनिधाय पंचपलवसप्तमृत्तिकाहिरण्ययवान्कुंभेनिक्षिप्य तदुपरिवंशपात्रंनिधायत-स्योपरि सप्तधान्यानिपृथक्स्थाप्यानि तदुपरिवस्त्रंवस्त्रोपरिद्वात्रिंशहबुकपरिमितांवालुकाप्र-तिमां ब्रह्मणासह संस्थाप्य पूजयेत् ॥ ब्रह्मणेनमः सावित्रयैनमः नारदायनमः ॥ अथध्यानं-

ब. सा. विपवीतधरंदेवंसाक्षसूत्रकमंडलुम् ॥ वामोत्संगगतांतस्यसावित्रीब्रह्मणः प्रियाम् ॥ आदित्य- विपूजाः वणाधर्मज्ञांसाक्षमालाकरांतथा।। धर्मराजापितृपतिंभूतानांकर्मसाक्षिणम्।। ब्रह्मसावित्रीसत्य-वान्सावित्रीयमनारददेवताभ्योनमः ध्यायामि ॥ ब्रह्मणासहितांदेवींसावित्रींलोकमातरम् ॥ सत्यव्रतंचसावित्रीवटंचावाहयाम्यहम् ब्रह्मसावित्री० आवाहनंस०॥ ब्रह्मणासहसावित्रीसत्य- ह वत्सिहितोप्रिये ॥ हेमासनंगृह्यतांतुधर्मराजसुरेश्वर ॥ ब्रह्मसावित्री० आसनंसमर्पयामि ॥ शेगंगाजलंसमानीतंपाद्यार्थंब्रह्मणः प्रिये ॥ भत्तयादत्तंधर्मराजसावित्रिप्रतिगृह्यताम् ॥ ब्रह्म सावित्री० पाद्यंस० ॥ भन्यासमाहतंतोयं फलपुष्पसमान्वतम् ॥ अर्घ्यगृहाणसावित्रिमम सत्यव्रतिषये।। ब्रह्मसावित्री० अर्घ्यसमर्पयामि।। सुगंधिसहकर्पूरंसुरिभस्वादुशीतलम्।। ब्रह्मणासहसावित्रिकुरुष्वाचमनीयकम् ॥ ब्रह्मसावित्री० आचमनीयंस० ॥ सितासितसिर त्तोयंतापत्रयहरंशिवम् ॥ सुगंधद्रव्यसंयुक्तंस्नानार्थप्रतिगृह्य ब्रह्मसावित्री० मलापकर्ष है स्नानंस ।। सौरभेयंमहिह व्यंपवित्रंपुष्टिवर्धनम् ॥ स्नानार्थंतुमयादत्तंदुर्घंगृह्वन्नमोस्तुते ॥ है ब्रह्मसावित्री० पयःस्नानंस० ॥ पयस्नानांतरेणशुद्धोदकस्नानंसमपंयामि॥ शुद्धोदकस्नानां-वरणआचमनीयंस० सकलपूजार्थे अक्षतांस० ॥ जगदेतद्दधासित्वंत्वमेवजगतांहितम् ॥ दिधिवामनरूपेणदिधिस्नानायगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० दिधिस्नानं ॥ वृतकुंभसमायुक्तंवृत् र योनेष्टतिप्रये ॥ घृतभुग्धृतधामासिष्टतंस्नानायगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० घृतस्नानंस० ॥ इ भध्रूपोवसंतस्त्वंत्वमेवजगतांमध् ॥ मध्सूद्नसंप्रीत्य मध्स्नानायगृह्यताम्॥ ब्रह्मसावि०॥ मधुस्नानंस ।। इक्षुरससमुत्पन्नाद्यार्करामधुराविभो।। स्नानार्थतेप्रयच्छामिप्रीतोभवसुरेश्वर।। १ बिद्यसावित्री० ॥ शर्करास्नानं० ॥ पयोद्धिष्टतंचैवश्करामध्संयुतम् ॥ पंचामृतेनस्नपनं है त्रीयतांपरमेश्वरि ॥ ब्रह्मसावित्री० पंचामृतस्नानं० ॥ काश्मीरागरुकस्तुरीकपूरमलयान्वि-तम् ॥ उद्धर्तनंमयादत्तंगृह्यतांपरमेश्वरि ॥ ब्रह्मसावित्री० उद्धर्तनंस० ॥ गंगाचयमुनाचैव शोदावरिसरस्वती।। तापीपयोष्णीरेवाचताभ्यःस्नानायगृह्यताम्।। ब्रह्मसावित्री० शुद्धोदक स्नानंस॰ शुद्धोदकस्नानांतरेणआचमनंस॰ ॥ गंधादिनापूजियत्वानिमिल्यंविसृज्य महिम्नः

पितदवसन्नास्त्वियिगिरः ॥ अथावाच्यःसर्वःस्वमतिपरिणामाविधगृणन्ममाप्येषःस्तोत्रेहरानि-। ॥ ३ ॥ ३ १॥ ३ ।। अतीतःपंथानंतवचमहिमावाद्यनसयोरतद्वयावृत्त्यायंचकितमभि-धत्तेश्रुतिरापि ॥ सकस्यस्तोतच्यःकतिविधगुणःकस्यविषयःपदेत्वर्वाचीनेपतितनमनःकस्य नवचः॥२॥मधुस्फीतावाचःपरमममृतंनिमितवतस्तवब्रह्मन्किवागिपिसुरगुरोविस्मयपदम्॥ व ममत्वेतांवाणींगुणकथनपुण्येनभवतः पुनामीत्यर्थेस्मिन्पुरमथनबुद्धिव्यवसिता ॥ ३ ॥ व ब्रह्मसावित्री० अभि० स० ॥ सृक्ष्मतंतुमयंवस्त्रंयुग्मंकापीससंभवं ॥ सावित्रिब्रह्मणःकांतेत्रि-दशैः सहगृद्यताम् ॥ बह्यसावित्री० वस्त्रंस०॥ मयादत्तंपरंब्रह्यदेवहाटकसंभवम् ॥ उपवीतंगृ-हाणेदंसावित्रिदैवतैःसह ॥ ब्रह्मसावित्री० ॥ यज्ञोपवीतं ॥ नवरत्नादिभिर्बद्धांसीवर्णेनचतं-विभिः ॥ निर्मितांकंचुकींभत्तयागृहाणपरमेश्विरि ॥ ब्रह्मसावित्री ० कंचुकींसमर्पयामि ॥ पट्ट-सूत्रभवंदिव्यंर्स्वणपूर्णाकृतीयुतम् ॥ सौमंगल्याभिचृद्धचर्थंकंठसूत्रंददामिते ॥ ब्रह्मसावित्री ०

शकंठसूत्रंस०॥ ताडपत्राणिदिव्याणिविचित्राणिशुभागिच॥ कराभरणयुक्तानिगौरित्वंप्रति-शि गृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० ताडपत्रंस० ॥ कुंकुमागरुकपूरकस्तृरीरोचनायुतम् ॥ चंदनंते हैं भयादत्तंसावित्रिप्रतिगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० चंदनंस० ॥ अक्षताश्रसुरश्रेष्ठेकेशरेणच मिश्रिताः ॥ मयानिवेदिताभन्यागृहाणपरमेश्वरि ॥ ब्रह्मसावित्री० अक्षतान्समर्पयामि ॥ हिरद्रारंजितादेविसुखसौभाग्यदायिनी ॥ अतस्त्वांपूजियष्यामिगृहाणपरमेश्वरि ॥ ब्रह्मसा-वित्री ० हरिद्रांस ० ॥ कुंकुमंकामदंदि व्यंकामिनीकामसंभवम् ॥ कुंकुमेनाचितदेविसौभाग्यं श्रितगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० कुंकुमंस० । सुनीलभ्रमराभासंकज्जलंनेत्रमंडनम् ॥ मयादत्त- श्रि भिदंभत्तयाकज्जलंप्रातिगृह्यताम्। ब्रह्मसावित्री० कज्जलंसमर्पयामि।। विद्युद्वर्णेनसंकाशंजपा-कुसुमसंनिभम् ॥ सिंदूरादिप्रदास्यामिसौभाग्यंदेहिमोचिरम् ॥ ब्रह्मसावित्री० सिंदूरंसमर्प-यामि। स्वभावसुंदरांगित्वंनानारत्नादिभूषिते। भूषणानिविचित्राणिप्रीत्यर्थप्रतिगृह्यताम्।। र् ब्रह्मसावित्री० भूषणानिस० ॥ शिरोनासाकंठकर्णकिटिहस्तपदादिषु ॥ अलंकारान्मयाद-

व. सा. श्री त्तान्गृहाणपरमेश्वरि ॥ ब्रह्मसावित्री० सर्वालंकारान्स० ॥ नानासुगंधिकंद्रव्यंचूर्णीकृत्वा श्रीपूजा. श्रियत्नतः ॥ ददामितेनमस्तुभ्यंत्रीत्यर्थप्रतिगृह्यताम्॥ ब्रह्मसावित्री० नानापरिमलद्रव्यंसम-र्थियामि । माल्यादीनिसुगंधीनिमालत्यादीनिवैप्रभो ॥ मयाहतानिपुष्पाणिपूजार्थप्रतिगृह्य- र् हीताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० पुष्पाणिस० अथांगपूजा-सावित्रयैनमःपादौपूजयामि । वटित्रयायै है श्रीनमः जंघेपूजया० ॥ कमलपत्राक्ष्यै० किटंपू०। भृतधारिण्यै० उदरं० गायत्र्यै० कंठंपू० श्री ब्रिब्रह्मणःप्रियायै० मुखंपूज० ॥ सौभाग्यदात्र्यै० शिरःपू० ॥ अथब्रह्मसत्यपूजा । धात्रेनमः पादौपू० विधात्रेन० जंघपू०। स्रष्टेनमः ऊरूपू०। प्रजापतये० मेढंपू०।। परमेष्टिनेन० किंदिपू० अभिरूपा० नाभिपू० ॥ पद्मनाभायहदयंपू० वेधसेनमः बाहूपू० । विधये० कंठंपू० । शिहिरण्यगर्भाय० मुखंपू०। ब्रह्मणेनमःशिरःपू०। विष्णवेनमःसर्वांगंपू०॥ देवदुमरसद्भूतः शा ४॥ कालागुरुसमन्वितः ॥ आघ्रेयतामयंधूपःसावित्रीप्रतिगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० धूपंस० चक्षुर्दंसर्वलोकानांतिमिरस्यानेवारणं ॥ आर्तिक्यंकल्पितंभक्तयागृहाणपरमेश्वरि ॥ ब्रह्म-

सावित्री० दीपंस० ॥ अन्नचतुर्विधंस्वादुरसैःषङ्गिःसमन्वितम् ॥ मयानिवेदितंभत्तयानैवेद्यं ई प्रितगृह्यताम्।। ब्रह्मसावित्री० नैवेद्यंस०। नमस्तेदेवदेवेशसर्वतृप्तिकरंपरम्।। मयानिवेदितं तुभ्यंगृहाणजलमुत्तमम् ॥ ब्रह्मसावित्री० मध्येपानीयंस० । उत्तरापोशनं० । हस्तप्र० । भुखप्र० सर्वो०। करोद्धर्तनार्थेचंदनंस०। तांबूलदलकपूरपूर्यभागतरंगितंसंशोधितंसुगंधं है चतांबूलंप्रतिगृह्यताम् ॥ ब्रह्मसावित्री० तांबूलंस०। इदंफलंमयादेविस्थापितंपुरतस्तव ॥ तिनमेसुफलावाप्तिर्भवेज्ञन्मिन जन्मिन ॥ बह्यसावित्री० फलंस० । हिर्ण्यगर्भगर्भस्थंहेमबीजं श्री विभावसोः ॥ अनंतपुण्यफलद्मतःशांतिप्रयच्छमे ॥ ब्रह्मसा० सुवर्णपुष्पदक्षिणांस० ॥ सावित्रिब्रह्मसावित्रिसततंब्रह्मणःप्रिये॥ नीराजयामिदेवेशिनिर्जरैःसहभूतये॥ ब्रह्मसावित्री० नीराजनदीपंस०। कपूरगौरंकरुणावतारंसंसारसारं भुजगेंद्रहारम्।। सदावसंतंहदयारविंदे भवंभवानीसहितंनमामि।। ब्रह्मसावित्रि० कर्पूरार्तिक्यंस०॥ नमोब्रह्मण्यदेव्यैतेसततंब्रह्मणः। शियो ॥ पूजितासिद्धिजैःसर्वैस्त्रीभिर्मुनिगणैस्तथा ॥ त्रिसंध्यंदेविभूतानांवंदनीयेसुशोभने ॥

जन्मांतरकृतानिच ॥ तानितानिविनश्यंतिप्रदक्षिणपदेपदे ॥ ब्रह्मसावित्री० प्रदक्षिणांस-॥ ५॥ मर्पयामि॥ नमस्तुभ्यंजगद्धात्रिभक्तानांहितकारिणि॥ जगद्भीतिविनाद्यान्येसर्वमंगलमूर्तये॥ ब्रह्मसावित्रि॰ नमस्कारं स॰।। ब्रह्मसावित्रि॰।। छत्रं चामरं गीतं वाद्यं आंदोलिकाम् सर्व राजोपचारान्स०॥ अथताम्रपात्रे गंधपुष्पहिरण्यंचादाय ऑकारपूर्वकेदेविसर्वदुःखिनवा-रिणि ॥ देवमातर्नमस्तुभ्यंसोभाग्यंचप्रयच्छमे ॥ ब्रह्मसावित्री० इदमर्घ्यस० ॥ पतिव्रते यहाभागेत्रह्माणिचशुचिस्मिते।। दृढव्रतेदृढमतेभर्तुश्चित्रयवादिनि।। सावित्र्येनमः इदमर्घ्यस्।। अवैधव्यंचसौभाग्यंदेहित्वंममसुव्रते ॥ पुत्रान्पोत्रांश्वसौख्यंचगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते ॥ ब्रह्मसा-वित्री॰ इदमर्घंस॰ सत्यव्रतेनमस्तेस्तुकृपांकुरुममोपरि ॥ कृपांजलौमयाभत्तयाअर्घंदत्तं नमोस्तुते ॥ ब्रह्मसावित्री० इदमर्घ्यंस० ॥ त्वंकर्मसाक्षीलोकानांशुभाशुभविवेककृत् ॥ वैव र् स्वतायधर्मायगृहा० ॥ धर्माय० इदमर्घ्यस०॥ नारदायनमस्तुभ्यंवीणावादनतत्पर ॥ देव-

१ षत्वमहाभागगृहाणाच्यनमास्तुतं ॥ नारदायनमः इदमध्यंसम० ॥ कल्पचृक्षमहाभागशांक-है दुःखापहारक।। पाहित्वंममभर्तारंवटराजनमोस्तुते।। वटराजायनमः इदमर्घ्यसमर्पयामि॥ श्रार्थना-सावित्रिब्ह्यगायित्रसर्वदािपयभाषिणि ॥ तेनसत्येनमांपाहिदुः खसंसारसागरात् ॥ दिंगोरित्वंशचीलक्ष्मीस्त्वंप्रभाचंद्रमंडले ॥ त्वमेवचजगन्मातस्त्वमुद्धरवरानने ॥ यन्मयादु-ष्कृतंसर्वंकृतंजन्मशतरिप ॥ भस्मीभवतुतत्सर्वमवैधव्यंचदेहिमे ॥ अवियोगोयथादेवसावि-त्र्यासहितस्यते॥अवियोगस्तथाऽस्माकंभूयाज्ञन्मनिजन्मनि-इतिप्रार्थना॥यस्यस्मृत्याच० अनेनयथाज्ञानेन कृतपूजनेन तेनश्रीब्रह्मसावित्रीयमनारददेवताःप्रीयंताम् ॥ अथपूर्वोक्त० वटसावित्रीव्रतांगत्वेनपूजासांगतासिद्धचर्थं बाह्मणायवायनप्रदानंकरिष्ये ॥ तदंगंबाह्मणपू-जनंचकरिष्ये॥ महाविष्णुस्वरूपिणेबाह्यणाय इदमासनं स्वासनं इदंपाद्यं इदमाचमनं अस्त्वा-चमनं गंधाः पांतु सौमंगल्यंचास्तु अक्षताःपांतु आयुष्यमस्तु पुष्पाणिपांतु संश्रेयोस्तु तांबूलं पातु ऐश्वर्यमस्त दक्षिणाः पांतु बहुदेयंचास्तु नमोस्त्वनंताय० इतिमंत्रेणअक्षतान्दद्यात्।

मिदंदेवव्रतसंपूर्णहेतवे ॥ वाणकंद्विजवर्यायसहिरण्यंददाम्यहम् ॥ विप्रायवेदविदुषेश्रोत्रिया-॥ ६ ॥ १ यकुदुंबिने ॥ नरकोत्तारणार्थायह्यच्युतःप्रीयतामिति इदंसौभाग्यवायनं सदक्षिणाकंसतांबृलं ? अमुकरार्मणेत्राह्मणायतुभ्यमहंसंप्रददे प्रतिगृह्यतां प्रतिगृह्यामि तेनश्रीब्रह्मसावित्रीदेवताप्री-यताम्। सुवासिन्यस्ततः पूज्यादिवसोदिवसेगते ॥ सिंदूरंकुंकुमंचैवतांबूलंचपवित्रकम् तथादद्याच्यूर्पाणिभक्ष्यभोज्यादिकंसदा ॥ माहात्म्यंचैवसावित्र्याः श्रोतव्यंसुनिसत्तम पुराणश्रवणंकार्यसतीनांचरितंशुभम्।।।। इति पूजा समाप्ता।। श्रिगणेशायनमः ॥ ॥ अथ स्कंदपुराणांतर्गतबटसावित्रीकथालिख्यते ॥ ॥ सनत्कुमारम्नि शिवाप्रत प्रश्न करितात, कीं, हे देवा ! कुलीन स्त्रियांना महाभाग्य देणारें, सौभाग्य देणारें व पुत्रपौत्रादिक वाढविणारें हैं। असं व्रत कोणतें तें मला सांगा ॥ १॥ असा सनत्कुमाराचा प्रश्न ऐकून ईश्वर सांगतात, हे सनत्कुमारा ! र्व मद्रदेशामध्यें शूर, ज्ञानसंपन्न व परम धार्मिक आणि वेदवेदांगांमध्यें पारंगत असा अश्वपति या नांवाचा वि श्रीः ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ कुलस्रीणांव्रतंदेवमहाभाग्यंतथैवच ॥ अवैधव्यकरंस्री-ं णांपुत्रपोत्रप्रवर्धनम्।। १।। ईश्वरउवाच ॥ आसीन्मद्रेषुधर्मात्माज्ञानीपरमधार्मिकः॥ नाम्राचाश्वपतिवीरोवेदवेदांगपारगः॥ २॥ अनपत्योमहाबाहुःसर्वेश्वर्यसमान्वतः॥ सपत्नीकस्तपस्तेपेसमाराधयतेनृपः॥ ३॥सावित्रीचप्रसावित्रींजपन्नास्तेमहामनाः॥ जुहोतिचैवसावित्रींभत्तयापरमयायुतः॥४॥ ततस्तुष्टातुसावित्रीसादेवीद्विजसत्तम॥ साविष्रहवतीदेवीतस्यद्शेनमागता।। ५॥ एक राजा होऊन गेला ॥ २ ॥ तो महाबाहु अश्वपति राजा सर्वैश्वर्यसंपन्न अस्न अपत्यरहित असल्यामुळं पत्नीसंहवर्तमान तप करिता झाला ॥ ३ ॥ तो उदार असा राजा सावित्रीमंत्राचा जप करीत होत्साता सावित्रीप्रीत्यर्थ हवन करून परम भक्तीनें त्यानें आराधना केली ॥ ४॥ त्यामुळें सावित्री देवी प्रसन्न

ब. सा. होऊन त्या राजाला प्रत्यक्ष दर्शन देती झाली ॥ ५॥ समस्त व्याहृति देवतांसहित जिचें स्वरूप युक्त आहे आणि है कथा. अक्षसूत्र व कमंडलु धारण करणारी व सर्व जगतास वंद्य अशा सावित्रीप्रत अवलोकन करून।।६।। राजानें हर्षयुक्त अंतःकरणेंकहृन भक्तिपुरःसर साष्टांग नमस्कार केला. त्याकालीं त्या राजाला अवलोकन कहून प्रसन्न होत्साती देवी बोलती झाली।। ७।। सावित्री म्हणते—हे राजेंद्रा तुला मी प्रसन्न झाल्यें आहे, तरी हे सुत्रता! तूं इष्ट वर

भृभुवःस्वरवत्येषासाक्षसूत्रकमंडलुः॥ तांतुदृष्ट्वाजगद्धंद्यांसावित्रींचनृपोत्तमः॥ ६॥ प्रणिपत्यनृपोभक्तयाप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ तं हृष्ट्वापतितं भूमोतुष्टादेवीजगादह ॥ ७॥ सावित्र्यवाच ॥ तुष्टाहंतवराजेंद्रवरंवरयसुव्रत ॥ एवमुक्तस्तदाराजाप्रसन्नांतासुवाचह ॥ ८॥ अनपत्योह्यहंदेविपुत्रमिच्छामिशोभने॥ नान्यंद्यणोमिसावित्रिपुत्रमेवजग-न्मये॥ अन्यदिस्तसमयंमेक्षितौयचापिदुर्लभं॥ १॥ प्रसादात्तवदेवेशितत्सर्वविद्यते गृहे ॥ एवमुक्तातुसादेवीप्रत्युवाचनराधिपं॥ १०॥

मागून घे. सावित्रीनें असें सांगितलें असतां सुप्रसन्न अशा त्या देवीला राजा बोलता झाला।। ८।। राजा महणतो हे सावित्री देवि! मला अपत्य नाहीं, यास्तव हे शोभने! मी पुत्राची इच्छा करीत आहे. हे जगन्माये! एक पुत्रावांचून अन्य वर भी मागत नाहीं।।९।। कारण पृथ्वीवर जें दुर्लभ तें सर्वही तुझ्या प्रसादेंक रून माझ्या

गृहीं आहे. राजाचें असें भाषण ऐकून देवी बोलती झाली ॥ १०॥ हें राजेंद्रा! तुला पुत्र होणार नाहीं, परंतु एक कन्या होईल. ती दोन्ही कुळांचा (भर्तकुल व पित्कुल यांचा) उद्धार करील ॥ ११ ॥ व हे राजश्रेष्ठा ! ती कन्या माझ्या नांवानेंच विख्यात होईल. शिव म्हणतात, हे मुनिश्रेष्ठा सनत्कुमारा, ती ब्रह्मदेवाची भायों है राजाप्रत असे भाषण करून अंतर्धान पावली. त्या कालीं राजा संतुष्ट झाला. नंतर किती एक दिवसांनीं है

सावित्र्यवाच ॥ पुत्रस्तेनास्तिराजेंद्रकन्येकातेभविष्यति ॥ कुलद्वयंतुसाराजञ्जद्वरि ष्यतिभामिनी।। ११॥ मन्नाम्नाराजशार्लतस्यानामभविष्यति॥ इत्युक्तवातंमुनि-श्रेष्ठराजानंब्रह्मणःप्रिया ॥ १२॥ अंतर्धानंगतादेवीसंतुष्टोसौमहीपतिः॥ ततःकति-पयाहोभिस्तस्यराज्ञीमहीभुजः ॥ १३ ॥ ससत्वासमजायेतपूर्णेकालेसुपावहि ॥ सावित्र्यातुष्ट्यादत्तासावित्र्याजप्तयात्था ॥ १४॥ सावित्रीतेनवरदातस्यानाम बभूवह ॥ राजतेदेवगर्भाभाकन्याकमललोचना ॥ १५॥

राजाची पट्टराणी गर्भिणी होऊन ॥ १२ ॥ १३ ॥ पूर्ण दिवस झाले असतां प्रसूत झाली. तिला सावित्रीच्या प्रसादानें व सावित्रीमंत्राच्या जपानें जी कन्या झाली ॥ १४ ॥ तिचें नांव वरदासावित्री असें ठेविलें व कमळा-सारिखं नेत्र असलेली ती कन्या देवगर्भासमान शोभती झाली ॥ १५॥

सा. विची कांति सुवर्णासारखी असल्यामुळें व सर्व पृथ्वींत ती रूपानें अप्रतिम असल्यामुळें कोणीही वर तिची कथा. याचना करीना! तेव्हां राजास मोठी चिंता लागली।।१६॥ वरांनीं तिची याचना न करण्याचें कारण तिच्या सद्भा है हिपानें सर्व राजे चिकत झाले होते. नंतर अश्वपित राजानें त्या कमलनयनेला जवळ बोलावून सांगितलें कीं ॥१७॥ तां हृष्ट्वाहेमगर्भाभां राजाचितामुपेयिवान् ॥ अयाच्यमानां चवररूपेणाप्रतिमां भवि ॥ ॥ १६॥ तस्यारूपेणतेसर्वेसंनिरुद्धामहीभुजः ॥ ततःसराजाचाह्यउवाचकमले-क्षणां ॥ १७॥ पुत्रिप्रदानकालस्तेनयाचंतिचकेचन॥ वरंवरयहद्यंतेपतिंगुणसम-न्वितम् ॥ १८॥ मनःप्रह्लादकरणंशीलेनाभिजनेनच ॥ इत्युक्त्वातांचराजेंद्रो वृद्धामात्यैः सहैवताम् ॥ १९ ॥ वस्त्रालंकारसहितां धनरतैः समन्वितां ॥ विसृज्यच क्षणंतत्रयावतिष्ठतिभूमिपः ॥ २०॥ कन्ये, तुझा विवाहकाळ प्राप्त झाला असून तुला कोणी मागत नाहीं, तस्मात् तुझ्या मनाला आवडेल तो है। गुणसंपन्न पति तूं वर ॥१८॥ मात्र तो तुझ्या मनाला आनंद देणारा, कुलीन आणि शीलानें उत्तम असावा. असं सांगून राजानें वृद्ध अमात्य बरोबर देऊन ॥ १९॥ वस्त्र अलंकारांसहित आणि धनरत्नांसह तिला वर पहाण्याकरितां पाठविली. नंतर राजा स्वस्थ राहिला. ॥ २०॥ तों भगवान् नारदऋषि तेथें आले. त्या नारदमुनींची राजानें अर्घ्यपाद्यादिकेंक हन पूजा केली।।२१।। आसनाचे डिडायीं पूजित असे नारद सुखेंकरून बसले असतां त्यांस तो राजा पुढीलप्रमाणें बोलता झाला ॥ २२॥ राजा म्हणतो—हे नारदमुने! आज मला आपण आपल्या दर्शनेंकह्रन पुनीत केलें. असें राजा बोलत है। तावत्तत्रसमागच्छन्नारदोभगवानृषिः॥संपूज्यचततोराजाअर्घ्यपाद्येनतंमुनिम्।२१। आसनेचसुखासीनःपूजितस्तेनभूभुजा॥ पूजियत्वामुनिराजाप्रोवाचेदंद्विजोत्तमम्॥ ॥ २२ ॥ पावितोऽहंत्वयाविप्रदर्शनेनाद्यनारद् ॥ यावदेवंवदन्राजातावत्साकम-लेक्षणा॥ २३॥ आश्रमादागतादेवीचुद्धामात्यैःसमन्विता॥ अभिवाद्यपितुःपादौ ववंदेसामुनिततः ॥ २४ ॥ नारदोऽपिचतुष्टांतां हृष्टाप्रोवाचभूमिपं ॥ कन्यांच देवगर्भाभांकिमर्थं नप्रयच्छिस ॥ २५॥ वरायत्वंमहाबाहोवरयोग्यांहिसुंदरीं॥ एवमुक्तस्तदातेनमुनिनानृपसत्तमः ॥ २६॥ आहे तोंच ती कमलनयना सावित्री ॥ २३॥ आश्रमापास्न वृद्ध अमात्यांसह तेथें येऊन पोहोंचली. तिने पित्याच्या चरणाप्रत वंदन करून नंतर नारदमुनींप्रत वंदन केलें ॥ २४ ॥ त्या कालीं त्या संतुष्ट अशा राजकन्येप्रत अवलोकन करून नारदांनीं राजास प्रश्न केला कीं, हे महाबाहो राजा! ही उपवर झालेली

देवगर्भासारखी सुंदर कन्या अद्यापि वराला कां देत नाहींस ? असें नारदांनीं विचारिलें असतां राजा है म्हणतो—॥ २५ ॥ २६ ॥ याच कार्याकरितां मी इला पाठविली होती, ती ही आतांच वर पसंत करून है ॥ ९ ॥ १ आली आहे ॥ २७ ॥ तरी हे मुनिसत्तमा, हिनें कोण पति वरिला तो तुम्ही विचारा. असें राजानें सांगितलें

उवाचतंम्रानिवाक्यमनेनार्थेनप्रिषता॥आगतयंविद्यालाक्षीमयासंप्रेषितासती॥२७॥ अनयाचवृतोभतीपृच्छत्वंसुनिसत्तम।।सापृष्टातेनस्निनातस्मैचाचष्टभामिनी।।२८॥ सावित्र्यवाच ॥ द्यमत्सेनस्यराज्यंवैवैरिणारुक्मिणाहृतं ॥ देवादंघःस्त्रीसहितःसत्य-वान्तत्सुतोवने ॥ २९॥ आश्रमेसत्यवान्नामद्यमत्सेनसुतोमुने ॥ भतितमनसाविष वृतोऽसोराजनंदनः ॥ ३०॥ नारद्उवाच ॥ कष्टंकृतंमहाराजदुंहित्रातवसुव्रत ॥ अजानंत्यावृतो भतो गुणवानिति विश्वतः ॥ ३१॥

असतां नारदांनीं तिला प्रश्न केला. त्याकालीं ती सावित्री नारदाप्रत बोलती झाला ॥ २८॥ हे नारदा, धुमत्सेन राजाचें राज्य त्याचा वैरी जो रुक्मी त्यानें हरण केलें व तो देववशात् अंध होत्साता पत्नीसहित वनांत राहात आहे, त्याचा पुत्र सत्यवान् ॥ २९ ॥ नांवाचा आश्रमामध्यें आहे तो म्यां अंतःकरणानें भती विरिला आहे।। ३०।। असें तिचें भाषण ऐकून नारद म्हणतात, हे महाराजा! तुझ्या कन्येनें फार वाईट

किलें; तें असें कीं, सत्यवान् गुणांनीं प्रसिद्ध पाहून त्याचा दोष न कळल्यामुळें त्याला भर्ता वरिला ॥ ३१ ॥ वित्याचा पिता सत्य भाषण करितो व त्याची माताही सत्य भाषण करिते आणि स्वतः तोही सत्य बोलतो, रित्यामुळें त्याला सत्यवान् असें म्हणतात ॥ ३२॥ तसेंच त्या सत्यवंताला अश्व प्रिय असून तो बाळपणीं है मित्तिकेच्या अश्वांनीं कीडा करीत असे व अश्वांचीं चित्रेंही काढितो यास्तव त्याला चित्राश्व असेंही म्हणतात है

सत्यंवदत्यस्यापितासत्यंमाताप्रभाषते॥ स्वयंसत्यंप्रभाषेतसत्यवानितितेनसः॥३२॥ तथाचाश्वाःप्रियास्तस्यअश्वैःक्रीडतिमृन्मयैः ॥ चित्रेपिविलिखत्यश्वांश्वित्राश्वस्तेन चोच्यते ॥ ३३ ॥ रूपवान्गुणवांश्चेवसर्वशास्त्रविशारदः ॥ नतस्यसदृशोलोके विद्यतेचेहमानवः ॥ ३४ ॥ सर्वैर्गुणैश्चसंपन्नोरतेरिवमहार्णवः॥ एकोदोषोमहा-नस्यगुणानावृत्यतिष्ठति ॥ संवत्सरेणक्षीणायुर्देहत्यागंकरिष्यति॥ ३५॥

३३ ॥ आणि तो रूप व गुण यांनीं संपन्न अस्रन सर्व शास्त्रांमध्यें निपुण आहे. त्यासारखा या है लोकीं कोणी मनुष्य नाहीं ॥ ३४ ॥ जसा सर्व रत्नांनीं समुद्र पूर्ण आहे तद्वत् तो सर्व गुणांनीं परिपूर्ण आहे. परंतु याला त्या सर्व गुणांचें आवरण करणारा एक महान् दोष आहे, तो असा कीं, एक वर्षानें हैं वितो क्षीणायु होत्साता देहत्याग करील ! ॥ ३५॥

असं नारदाचें वचन ऐकून अश्वपतिराजा कन्येप्रत म्हणतो हे शुभलोचने सावित्री! अद्यापि तुझा विवा-हाचा काल आहे, तरी तूं दुसरा पित वर ॥ ३६ ॥ तेव्हां सावित्री म्हणते हे ताता ! मी आतां दुसरा भर्ता है ॥१०॥ य मनानेंही कहं इच्छीत नाहीं. जो म्यां एकवेळ मनानें भर्ता विरला तोच माझा भर्ता होईल, दुसरा होणार

> अश्वपतिरुवाच ॥ अन्यंवरयभद्रतेवरंसावित्रिगम्यतां ॥ विवाहस्यतुकालोऽयंवर्तते शुभलोचने ॥ ३६॥ सावित्र्यवाच ॥ नान्यभिच्छाम्यहंतातमनसापिवरंप्रभो ॥ योमयाचवृतोभर्तासमेनान्योभविष्यति ॥ ३७॥ विचित्यमनसापूववाचापश्चात्स-मुचरेत्।। क्रियतेचततःपश्चाच्छभंवायदिवाशुभं।। ३८।। तस्मात्पुमांसंमनसाकथं चान्यंवृणोम्यहं ॥ सकुज्जल्पंतिराजानः सकुजल्पंतिपंडिताः ॥ ३९ ॥ सकुल्कन्या प्रदीयतत्रीण्येतानिसकृत्सकृत् ॥ पतिंमत्वानमेचुद्धिविचलेचकथंचन ॥ ४० ॥

विचाहीं।। ३७।। कारण कोणत्याही कार्याचा आधीं मनांत विचार करावाः नंतर तें वाचेनें बोलावें, मग तें श्रु शुभ असो किंवा अशुभ असो. बोलल्याप्रमाणें करावें ॥ ३८ ॥ तस्मात् अन्य पुरुषाप्रत मनानेंही म्यां कसें। १ वरावें आणि असें आहे कीं, राजे व पंडितजन एकच वेळ भाषण करीत असतात ॥ ३९॥ तशीच कन्या १ एकवार दिली जाते, अशा या तीन गोष्टी एकेकवारच होत असतातः तस्मात् सत्यवंतावांचून अन्य पुरुषाप्रत हो

पित मानण्यास माझी मित चिलित होणार नाहीं ॥ ४० ॥ आतां तो गुणवान् असो किंवा गुणहीन असो, मुखे असो किंवा पंडित असो, दीर्घायुषी असो अथवा अल्पायुषी असो; हे प्रभो! तोच माझा भर्ता होय ॥ ४१॥ हे ताता! आतां जरी शचीपति इंद्र प्राप्त झाला तरी, मी अन्य भर्ता वरणार नाहीं. असा माझा निश्चय जाणून

सगुणोनिर्गुणोवापिमूर्वःपंडितएवच ॥ दीर्घायुरथचाल्पायुःसवैभर्ताममप्रभो॥४१॥ नान्यंचृणोमिभर्तारंयदिवास्याच्छचीपतिः ॥ इतिमत्वात्वयातातयत्कर्त्तव्यंसुखे-नच ॥ ४२ ॥ नारदउवाच ॥ स्थिराबुद्धिथराजेंद्रसावित्र्याःसत्यवान्पतिः॥ त्वरय-स्वविवाहायभत्रीसहकुरुत्विमां ॥ ४३॥ ईश्वरउवाच ॥ निश्चितांतुमुनिर्ज्ञात्वास्थि-राबुद्धिश्वनिश्वला।। सावित्र्याचमहाराजः प्रतस्थेऽसोवनंप्राति।। ४४।। गृहीत्वातुधनं राजाद्यमत्सेनस्यसिन्नधौ ॥ स्वल्पानुगोमहाराजोवृद्धामात्यैःसमन्वितः ॥ ४५॥

कर्तव्य असेल तें करावें।। ४२।। असें तिचें भाषण ऐकून त्या काळीं नारद म्हणाला-हे राजेंद्रा! या सावित्रीची मिति सत्यवंताचे ठिकाणीं अत्यंत स्थिर झाली आहे. यास्तव सत्यवंतासहवर्तमान इचा विवाह करण्याविषयीं वितं त्वरा कर ॥ ४३॥ शिव म्हणतात-हे सनत्कुमारा! सावित्रीचा दृढ निश्चय नारदांनीं जाणला. नंतर वो अश्वपति राजा सावित्रीसह वनास जाण्याकरितां निघाला ॥ ४४॥ त्यानें आपल्याबरोबर द्रव्य

व. सा. है विऊन व थोडें सैन्य आणि वृद्ध अमात्य यांसहवर्तमान द्यमत्सेनाच्या सिन्ध येऊन पोहोंचला ॥ ४५॥ इकडे है कथा. नारदम्रीन आकाशमार्गी अंतर्धान पावले व अश्वपितराजा जाऊन द्युमत्सेनास भेटला ॥ ४६ ॥ तो द्युमत्सेन है ॥११॥ है राजा वृद्ध व अंध होता आणि एका वृक्षाच्या मुळाचा आश्रय करून वसला होता, त्याला सावित्री आणि

> नारदस्तुततः खेवैतत्रेवांतरधीयत।। सगत्वाराजशार्छोद्यमत्सेनेनसंगतः॥४६॥ वृद्धभाधभाषानासोव्धमूलमुपाभितः ॥ सावित्यभापतीराजापादोजमाहवीर्यवान् ॥ ४७॥ स्वनामचसमुचायंतस्थोतस्यसमीपतः ॥ उवाचराजातंभूपंकिमागमन-कारणं ॥ ४८॥ पूजियत्वाध्येदानेनवन्यमूलफलेश्वसः॥ ततःपप्रच्छकुशलंसराजा मुनिसत्तम ॥ ४९ ॥ अश्वपतिरुवाच ॥ कुशलंदर्शनेनाद्यतवराजन्ममाद्यव ॥ दुहिताममसावित्रीतवपुत्रमभीप्सति॥ ५०॥

अश्वपित राजा यांनीं वंदन केलें. ॥ ४७ ॥ आपलें नांव कथन करून अश्वपितराजा उसा राहिला असतां है।।११॥ धुमत्सेनराजा म्हणतो कीं, हे राजन्! आपलें आगमन कोणत्या कारणास्तव झालें ? ॥ ४८॥ असे भाषण कु कहन अरण्यांतील फलें, मूळें व अर्घ्य इत्यादिकांनीं त्याचें पूजन केलें. शिव म्हणतात हे मुनिसत्तमा सनत्कु-भारा ! नंतर त्यानें अश्वपतिराजाला कुशलवर्तमान विचारिलें ॥४९॥ त्याकाळीं अश्वपति म्हणतो हे राजन ! १

आज तुमच्या दर्शनेकरून माझे कुश्ल आहे. माझ्या आगमनाचे कारण माझी सावित्री नामक कन्या है तुमच्या पुत्राची इच्छा करीत आहे ॥ ५० ॥ तस्मात् हे राजश्रेष्ठा, तुमचा पुत्र या सुंदरीला भर्ता प्राप्त होवो है आणि मलाहि हें इष्ट वाटत आहे. यास्तव मला प्रिय असा हा तुमचा आमचा संबंध घडो ॥ ५१॥ द्यमत्सेन

भतीरंराजशाद्लप्राप्तोत्वयमनिदिता॥ ममेदंकांक्षितंपूर्वभतोरमनयाविभो॥आवयो-श्रीवसंबंधोभवत्वद्यममोप्सतः ॥५१॥ द्यमत्सेनउवाच ॥ वृद्धश्रांधश्रराजेंद्रफलमूला-श्नोनृप ॥ राज्याच्युतश्चमेपुत्रोवन्येनान्नेनजीवति॥५२॥ साकथंसहतेदुःखंदुहिता तवकानने ॥ अनिभज्ञाचदुःखानामित्यहंनाभिकांक्षये॥ ५३॥ अश्वपतिरुवाच॥ अनयाचवृतोभर्ताजानंत्याराजसत्तम॥ अनेनसहवासस्तुतवपुत्रेणमानद॥ ५४॥ स्वर्गतुल्योमहाराजभविष्यतिनसंशयः॥ एवमुक्तस्तदातेनराजाराजाषिसत्तमः॥५५॥

म्हणतो, हे राजेंद्रा! मी तर वृद्ध आणि अंध असून राज्यभ्रष्ट झालेला, फळें मुळें भक्षण करून असतों; तसाच माझा पुत्रही वनांतील फलादिकांनीं उपजीविका करितो ॥ ५२ ॥ तस्मात् तुझी कन्या-जिला दुःख कसें तें ठाऊक नाहीं-अरण्यांत दुःख कसें सहन करील ? यास्तव हा संबंध मला योग्य वाटत नाहीं ॥ ५३॥ है अश्वपति म्हणतो—हे राजसत्तमा, हें सर्व जाणूनच इणें तुमच्या पुत्राला वरिलें आहे, तस्मात् तुमच्या

व. सा. पुत्रासहवर्तमान वनवासही हिला स्वर्गतुल्य होईल यांत संशय नाहीं. असे अश्वपतिराजानें द्युमत्सेनराजर्षील सांगितलें असतां ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ त्यानें अंगिकारिलें. नंतर सावित्री-सत्यवंताचा विवाह उत्तमप्रकारें ॥१२॥ विला. नंतर अश्वपतीने द्युमत्सेनाचा अनेक प्रकारच्या द्रव्यांनीं सत्कार केला ॥ ५६॥ नंतर त्याला अभिवंदन करून आपल्या नगराप्रत गमन करिता झाला. इकडे सावित्रीला सत्यवंत भर्ता प्राप्त झाला तेव्हां तथितिसप्रतिज्ञायचकारोद्घाहमुत्तमं ॥ कृत्वाविवाहंराजेंद्रंसंपूज्यविविधेर्धनैः ॥५६॥ अभिवाद्यद्यमत्सेनंजगामनगरंप्रति॥ सावित्रीत्वरंलब्धवाइंद्रप्राप्यशचीयथा॥ ५७॥ सत्यवानिपराजिषस्तयापल्याभिनंदितः ॥ कीडतेतद्वनोद्देशेपौलोम्यामघवानिव ॥ ॥ ५८॥ नारदस्यतुतद्वाक्यंहद्येतुमनस्विनी॥ वहंतीनियमंचकेव्रतस्यास्य चभामिनी ॥ ५९॥ इंद्राणीला इंद्र प्राप्त होऊन जसा आनंद झाला तद्वत् तिला आनंद झाला ॥ ५७॥ व सत्यवंतही त्या है।।१२॥ सावित्रीसहवर्तमान आनंदित होत्साता इंद्राणीसहवर्तमान जसा इंद्र तसा हा वनप्रदेशाचे ठायीं कीडा करूं लागला. ॥ ५८ ॥ परंतु सावित्री हृदयामध्यें नारदाचें वाक्य आठवीत होत्साती या व्रताचा म्हणजे बटसावित्री व्रताचा नियम करिती झाली ॥ ५९॥ शुं आपल्या पतीच्या आयुष्याचे दिवसांची गणना करीत असल्यामुळें तिला कशानेंही फारसा हर्ष होत नसे. कारण नारदांनीं सांगितलेला दिवस तो भत्याचा मरणकाळ आहे हैं तिला समजलें होतें. ॥ ६० ॥ १ नंतर त्रिरात्र व्रताचा संकल्प करून रात्रंदिवस स्वस्थ अंतःकरणानें राहून तीन दिवस घालविले. नंतर पितर है गणयंतीदिनान्येवनलेभेहर्षमुत्तमं।। अस्मिन्दिनचम्तिब्यमितिसत्यवतामुने।। ज्ञात्वा तंदिवसंविप्रभर्तुर्भरणकारणं ॥६०॥ व्रतंत्रिरात्रमुद्दिश्यदिवारात्रौस्थिराभवत् ॥ तत-स्त्रिरात्रंनिर्वर्यसंतर्पापितृदेवताः॥श्वश्रृश्वशुरयोःपादौववंदेचारुहासिनी॥६१॥अस्यां-तिनयमं कृत्वात्रिदिनस्यमनस्विनी।।अस्मिन्दिनेचमर्तव्यामितीसत्यवतामुने।।६२॥ कुठारंपरिगृह्याथकठिनंचैवसुव्रत ॥ प्रतस्थेसवनायैवसावित्रीवाक्यमब्बीत् ॥ ६३॥ नगंतव्यंवनंत्वद्यममवाक्येनमानद् ॥ अथवागम्यतेसाधोमयासहवनंत्रज ॥ ६४॥

•

व देवता यांचें संतर्पण करून तिनें सास्रश्चशुरांस वंदन केलें. ॥ ६१ ॥ नंतर तिनें आपला नियम पूर्ण केला है

व पीठक (फळें ठेवण्याचा चिंव्याचा करंडा) हस्तामध्यें ग्रहण करून वनांत जाण्यास निघाला, तेव्हां सावित्री

आणि विचार करीत आहे कीं, आज सत्यवैताचे मृत्युचा दिवस आहे. ॥ ६२ ॥ त्या दिवशीं सत्यवान् कुऱ्हाड

बोलती झाली ॥ ६३ ॥ कीं, ओज आपण वनांत जाऊं नये. अथवा जर जाणारच, तर मला

॥ ६४ ॥ कारण हे प्रभो ! मला या आश्रमांत येऊन एक श्री झालें. परंतु अद्यापि मी अरण्य पाहिलें नाहीं, यास्तव अरण्य पहावें अशी माझी इच्छा आहे, ॥१३॥ श्रीतरी ही माझी इच्छा पूर्ण करावी. ॥ ६५ ॥ असें सावित्रीचें भाषण श्रवण करून सत्यवान् म्हणतो, हे

संवत्सरोऽभवत्पूर्णआश्रमेस्मिन्ममप्रभो॥ तद्वनंद्रष्ट्रमिच्छामिप्रसादंकुरुमेप्रभो॥६५॥ ॥ सत्यवानुवाच ॥ नाहंस्वतंत्रःसुश्रोणिपृच्छस्विपतरोमम॥ ताभ्यांप्रस्थापिता-गच्छमयासहशुचिस्मिते ॥ ६६॥ एवमुक्तातदातेनभत्रीसाकमलेक्षणा॥ श्वश्रश्वशु-रयोःपादाविभवाद्येदमब्रवीत्।। ६७॥ वनंद्रष्टुमभीच्छेयमाज्ञामह्यंप्रदीयताम्।। उवाच-वचनंसाध्वीवरमेकंप्रयच्छमे ॥ ६८ ॥ भतांसहवनंगंतुमेतत्त्वरयतेमनः ॥ तस्या-स्तइचनंश्रुत्वाद्यमत्सेनोऽबवीदिदम्॥ ६९॥

शोभने, मी तुला बरोबर नेण्यास स्वतंत्र नाहीं; यास्तव हे सुहासिनी, माझ्या मातापितरांस विचार आणि है। 118311 त्यांनीं पाठिवली तर मजबरोबर ये।। ६६।। सत्यवंतानें असें सांगितलें असतां ती कमलनयना सावित्री सास्र-शासऱ्यांचे चरणांप्रत अभिवंदन करून बोलती झाली।। ६७।। कीं, आज मी वनशोभा पाहण्याकरितां वातें; मला आज्ञा द्यावी. हाच मला आपण वर द्यावा।। ६८॥ कारण माझें मन भत्यांसह वनशोभा पाहण्यास

श्री जाण्याविषयीं फार उत्सुक झालें आहे. सावित्रीचें असें वचन ऐकून द्यमत्सेन राजा म्हणतो ॥ ६९॥ हे भद्रे, वां व्रत केलें आहेस तस्मात् हे सुव्रते, त्या व्रताची पारणा कर आणि नंतर तूं अरण्यांत जा ॥ ७० ॥ ६ असें द्युमत्सेनाचें वचन ऐकून सावित्री म्हणते, हे ताता, म्यां असा नियम केला आहे कीं, रात्री चंद्रोद्रय है।

व्रतंकृतंत्वयाभद्रेपारणंकुरुसुव्रते ॥ पारणांतेततोभीरुवनंगंतुत्वमहिसि ॥ ७०॥ सा-वित्र्यवाच॥ नियमश्रकृतोस्माभीरात्रीचंद्रोदयेसति॥ जातेमयाप्रकर्तव्यंभोजनंतात मेशृणु ॥ ७१ ॥ वनदर्शनकामोस्तिभर्त्रासहममाद्यवै ॥ नमतत्रभवेद्ग्लानिर्भर्ता-सहनराधिप ॥ ७२ ॥ इत्युक्तस्तुतयाराजाद्यमत्सेनोमहीपतिः ॥ यत्तेऽभिलिषतं पुत्रितत्कुरुष्वसुमध्यमे ॥ ७३ ॥ नमस्कृत्वातुसावित्रीश्वश्रृंचश्वशुरंतथा ॥ सहिता साजगामाथतेनसत्यवतामुने ॥ ७४ ॥

झाल्यानंतर भोजन करीन. तस्मात् माझें वाक्य श्रवण करा ॥ ७१ ॥ आज भत्यांसहवर्तमान वनशोभा पाहण्याची माझी इच्छा आहे. हे नराधिपा! भत्याच्या समागमें करून मला ग्लानि निश्रयें करून होणार नाहीं ॥ ७२ ॥ असें सावित्रीचें भाषण ऐकून द्यमत्सेन राजा म्हणतो हे युली, तुझी इच्छा असेल तसें कर ी। ७३।। त्या कालीं सावित्रीनें साम्रसासऱ्यांस नमस्कार केला. शिव म्हणतात, हे मुनिश्रेष्ठा सनत्कुमारा,

व. सा.

नंतर तिनें त्या सत्यवंतासहवर्तमान वनाप्रत गमन केलें ॥ ७४ ॥ त्या कालीं मार्गानें जात असतां, भत्यांचा काळ समीप आला आहे हें जाणून त्याकडे वारंवार अवलोकन करीत आहे आणि पुष्पित अशा वृक्षांनीं व्याप्त व लिलत अशा वनाप्रत पाहून ॥ ७५ ॥ वृक्षांचीं व मृगांचीं नांवें विचारीत होत्साती मृगांचे कळप पहात आहे; परंतु हृदयांत थरथर कांपते आहे ॥ ७६ ॥ नंतर सत्यवंतानें अरण्यांत

विलोकयंतीभर्तीरंप्राप्तकालंमनस्विनी।वनंचफिलतंदृष्ट्वापुष्पितदुमसंकुलम्।७५।द्रुमा-णांचैवनामानिमृगाणांचैवभामिनी।।पश्यंतीमृगयथानिहृदयेनप्रवेपती।। ७६।। तत्रग-त्वासत्यवान्वैफलान्यादायसत्वरं।।काष्टानिचसमादायबबंधभारकंतदा।।७७।।कठिनं पूरयाम।सकृत्वावृक्षावलंबनम्।।वटवृक्षस्यसासाध्वीउपविष्टामहासती।।७८।। काष्टंपान्यतस्यजाताशिरसिवेदना।। गलानिश्चमहृतीजातागात्राणांवेपश्चस्तदा।। ७९।।

जाऊन फळें आणिलीं आणि काष्ठेंही जमवून भारा बांधिला ॥ ७७ ॥ तो भारा क्षणांत बांधून पुनः वटवृक्षाच्या फांदीवर सत्यवान् चढला व ती साध्वी वटवृक्षाखालीं बसली. ॥ ७८ ॥ इतक्यांत सत्यवान् काष्ठें पाडीत असतां, अकस्मात् त्याच्या मस्तकांत वेदना उत्पन्न झाली आणि शरिरामध्यें ग्लानि उत्पन्न होऊन त्याचीं गात्रें थरथर कांपूं लागलीं ॥ ७९ ॥

118811

त्या कालीं तो वृक्षाखालीं येऊन सावित्रीप्रत बोलता झाला कीं, हे सुंदरि, माझ्या शरिरामध्यें मोठा कैप व मस्तकाचे ठायीं वेदना होत आहे।। ८०॥ हे भद्रे, ती वेदना श्रूलासारख्या कंटकांनीं जसें टोंचावें तशी होत आहे; यास्तव तुझ्या मांडीवर मस्तक ठेवून निद्रा करण्याची इच्छा करीत आहें।। ८१॥ हें ऐकून,

आगत्यवृक्षसामी प्यंसावित्री मिदमत्रवीत् ॥ ममगात्रे ऽतिकंपश्च जाता शिरसिवेदना ॥ ॥८०॥कंटके भिंद्यते भद्रेशिरोमेशूलसंमितः ॥ उत्संगतवसुश्रोणिस्व मिच्छा मिसुत्रते ॥८१॥विश्रमस्व महाबाहोसावित्री प्राहदुः खिता ॥ अभिज्ञात द्विशाला क्षीतस्य मृत्योमीनिस्वनी ॥ ८२॥ प्राप्तकालं मन्यमानातस्थौत त्रेव भामिनी ॥ सत्यवान पिसुप्तस्तु कृत्वोत्संगिशिरस्तदा ॥ तावत्तत्रसमागच्छत्पुरुषः कृष्ण पिंगलः ॥ ८३॥ जाज्वल्यमानं वपुषाददर्शाथमनिस्वनी ॥ उवाचवाक्यंवाक्यज्ञाकस्त्वंलोकभयंक्रः ॥ ८४॥

त्याचा मृत्युकाळ प्राप्त झाला असे जाणणारी ती विशालनेत्रा सावित्री दुःखित होऊन सत्यवानास म्हणाली, हे महाबाहो, आपण क्षणमात्र विश्वांति घ्या ॥ ८२ ॥ त्याकालीं सत्यवान् तिच्या मांडीवर मस्तक ठेवून निजलाः इतक्यांत तेथें एक कृष्णिपंगटवर्ण असा उग्र पुरुष आला ॥८३॥ स्वरूपानें जाज्वल्यमान अशा त्या पुरुषाला पाहून वाक्यज्ञा अशी सावित्री त्यास बोलती झाली कीं, सर्व लोकांस भयंकर दिसणारा असा तूं कोण आहेस ? ॥८४॥

कोणत्याही पुरुषास पाहून मी घाबरणें शक्य नाहीं. हें ऐकून सवलोकभयंकर यम बोलता झाला ॥८५॥ यम महणतो, हे सुंदरि, तुझ्या भत्यीचें आयुष्य सरलें यास्तव मी याला बांधून नेतों; हेंच माझें कर्तव्य आहे।।८६॥ ॥१५॥ असें यमाचें भाषण ऐकून सावित्री म्हणाली, हे भगवन्, मनुष्यांना नेण्याकरितां तुमचे दूत येतात आणि आज

नाहंधषीयतुंशक्यापुरुषेणापिकेनचित्।। इत्युक्तःप्रत्युवाचेदंयमोलोकभयंकरः॥८५॥ यमउवाच ॥ क्षीणायुस्तुवरारोहेभतीतवमनस्विनि॥ नैष्याम्येनमहंबध्वाह्येतन्मेच चिकीर्षितं ॥ ८६॥ सावित्यवाच ॥ श्रूयतेभगवन्द्तास्तवागच्छिन्तिमानवान् ॥ नेतुंक्लिभवान्कस्मादागतोसिस्वयंप्रभो ॥ ८७॥ इत्युक्त्वापितृराजेनतांतदास्व-चिकीर्षितं ॥ यथावत्सर्वमाख्यातुंतिक्वयार्थप्रचक्रमे ॥ ८८॥ अयंहिधर्मसंयक्तोरूप-वान्गुणसागरः ॥ नाहोंमत्पुरुषेर्नेतुमतोस्मिस्वयमागतः ॥ ८९ ॥ ततः सत्यवतःकायात्पाश्चद्धंचसत्वरं ॥ अंगुष्ठमात्रंपुरुषंनिश्चकर्षयमोबलात् ॥ ९०॥

आपण स्वतः आलां, याचें कारण काय?।।८७।। असें यमान आपलें कर्तव्य सांगृन स्वतः येण्याचें कारण विस्तारेंकक्कन सांगूं लागला।।८८।। यम म्हणाला, हा सत्यवान् धर्मसंयुक्त, क्षपवान् व गुणांचा केवळ समुद्र आहे: हा माझ्या दूर्तांनीं नेण्यास योग्य नव्हे म्हणून मी स्वतः यास नेण्यास आलों ॥ ८९ ॥ नंतर सत्यवंताच्या है

श्रारिरापासून अंगुष्ठमात्र जीवाला पाशांनीं बांधून यमानें बलात्कारेंकह्न ओढिला ॥ ९०॥ नंतर श्र व्राणरहित व श्वासरहित आणि निस्तेज व इंद्रियचलनादि चेष्टारहित असें तें सत्यवंताचें शरीर फार वाईट विद्वितं लागलें ॥ ९१ ॥ यमधर्म सत्यवंताला पूर्वोक्तप्रकारें कहन बांधून दक्षिणेकडे चालला त्याकाळीं वि िनियमव्रतसंपन्ना अशी महाभाग्यवती ती सावित्री यमाचे मागून जाऊं लागली ॥ ९२॥ तेव्हां यमधर्म है

ततःसमुद्धतप्राणंगतश्वासहतप्रभं ॥ निविचेष्टंशरीरंतद्वभ्वाप्रियदशेनम् ॥ ९१॥ यमस्तुतंतथाबध्वाप्रययोदक्षिणामुखः॥ सावित्रीचापिदुःखातीयममेवान्वगच्छत॥ नियमव्रतसंपन्नामहाभागायतव्रता ॥ ९२॥ यमउवाच ॥ निवर्यगच्छसावित्रिक्ररु-ष्वास्यौध्वेदहिकम् ॥ कृतंभर्तुस्त्वयानृण्यंयावद्वशगतंतव ॥ ९३ ॥ सावित्र्युवाच ॥ यत्रमेनीयतेभर्तास्वयंवायत्रगच्छति ॥ मयापितत्रगंतव्यमेषधर्मःसनातनः ॥ ९४॥

म्हणाला, हे सावित्री! तूं आतां परत जा आणि याचें दशाहांत कम कर. तुझ्या खाधीन होती तितकी पतीची सेवा तूं केलीस, तेणेंकहन तूं पतीच्या ऋणांत्न मुक्त झालीस ॥ ९३ ॥ असे यमाचें भाषण ऐकून सावित्री म्हणते, माझा भर्ता जिकडे जाईल किंवा माझ्या भर्त्याला कोणी जिकडे नेईल, तिकडे मीहि जावें हा सनातनधर्म होय ॥ ९४॥

व. सा. आणि स्वधर्माचरणेंकह्न व विडलांचे सेवेंकह्न भर्तृस्त्रेहास्तव आणि व्रतप्रभाव कह्न व तुमच्या प्रसादेंकह्न श्री कथा. माझ्या गतीला प्रतिबंध होणार नाहीं ॥ ९५ ॥ ज्ञाते सत्पुरुष असें म्हणतात कीं, सज्जनाबरोबर सात पावलें ॥१६॥ वाललें असतां मैत्री घडते, यास्तव मित्रत्वानें मी कांहीं बोलतें तें श्रवण करा ॥ ९६ ॥ चित्ताला जिंकणारे तपसागुरुवृत्त्याचभतृस्नेहाइतेनच ॥ तवचेवप्रसादेननमेप्रतिहतागातिः ॥ ९५ ॥ प्राहुःसाप्तपदंमैत्रंबुधास्तत्वार्थदार्शनः॥ मित्रतांतुपुरस्कृत्याकिंचिद्रक्ष्यामितच्छूणु॥ ॥ १६॥ नानात्मवंतोहिवनेचरातिधर्मंचवासंचपरिश्रमंच॥ विज्ञानतोधर्ममुदाहरांति तस्मात्संतोधर्ममाहःप्रधानम् ॥ ९७॥ एकस्यधर्मेणसतांमतेनसर्वेस्मतंमार्गमनु-प्रपन्नाः ॥ मावैद्धितीयंतृतीयंचवांच्छेत्तस्मात्संतोधर्ममाहुःप्रधानम् ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥ निवर्ततुष्टोऽस्मितवानयागिरास्वराक्षरव्यंजनहेतुयुक्तया ॥ वरंवृणीः ष्वेहिवनास्यजीवितंददामितेसर्वमानेदितेवरं ॥ ९९॥ असे अनेक मुनि वनांत वास करून धर्म व सत्य पाळून आणि परिश्रम करून स्वानुभवज्ञानानें सर्वांस धर्मोप-देश करितात, यास्तव धर्म हाच श्रेष्ठ आहे असें संत म्हणतात ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ असें तिचें भाषण ऐकून यम महणतो, हे सुंदरी! तूं आतां माघारी फीर. तुझ्या या स्वर, अक्षर, व्यंजन व हेतु यांनीं युक्त अशा

वोलण्यानें मी संतुष्ट झालों आहें; तर तूं याचे जीवितावांचून कोणता पाहिजे तो वर मागून घे; मी देतों।। ९९।। १ असें यमाचें वाक्य ऐकून सावित्री म्हणते, माझा सासरा राज्यभ्रष्ट झाला असून आश्रमामध्यें वनवास भोगीत श आहे आणि अध आहे, त्याला तुमच्या प्रसारेंकह्न नेत्र प्राप्त व्हावे आणि तो अग्नि व सूर्यासारखा तेजस्वी

सावित्र्यवाच ॥ च्यतःस्वराज्याद्वनवासमाश्रितोविनष्टचक्षःश्वशुरोममाश्रमे ॥ सलब्धचक्षुर्वलवान्भवेत्रपस्तवप्रसादाज्जवलनाकसित्रभः ॥ १००॥ यमउवाच ॥ ददामितेसर्वमिनिदितेवरंयथात्वयोक्तंभिवताचतत्तथा ॥ तवाध्वनोग्लानिमिवोपल-क्षयोनिवर्तगच्छस्वनतेश्रमोभवेत् ॥ १०१॥ सावित्र्यवाच ॥ कुतःश्रमोभर्त्समी-पतोद्यमेयतोहिभर्ताममसागातिर्ध्वा ॥ यतःपतिंनेष्यसितत्रमेगतिःसुरेशभूयश्चवचो निबोधमे ॥ १०२॥

वहावा।।१००।। यम म्हणतो, हे अनिंदिते, हा सर्व वर मी तुला दिला. जसें तूं म्हणतेस तसें होईल. आतां तुला मार्ग चालून ग्लानि आली आहे असें दिसतें, यास्तव दूं परत जा. तुला हे श्रम न होवीत ॥१०१॥ असें यमाचें वचन एकून सावित्री म्हणते, हे सुरश्रेष्ठा! पतीचें सानिध्य असतां मला श्रम कसे होतील ? ज्या मार्गानें माझा भर्ता जाईल तोच माझा मार्ग. जिकडे माझ्या पतीला नेतां तिकडे मलाही गेलें पाहिजे. आणखी माझें भाषण श्रवण करा॥१०२॥ १

व. सा. की सत्संगति एकवार व्हावी अशी सुजन इच्छा करितातः कारण एकवार संगति झाली असता साधु मित्रत्व किथा. करितात आणि साधुची संगति कधीं निष्फल व्हावयाची नाहीं. यास्तव साधुंच्या समागमामध्यें वास करावा ॥१७॥ । १०३॥ असे तिचें भाषण ऐकून यमधर्म म्हणाला, हे भामिनि! तूं जें भाषण केलेंस तें मनोरंजक असून ज्ञात्यांच्या

> सतांसकृत्संगतमीप्सतंपरेस्ततः परंमित्रमितिप्रचक्षते ॥ नचाफलंसत्पुरुषेणसंगतं ततः सतांसंनिवसेत्समागमे ॥ १०३॥ यमउवाच ॥ मनोनुकूलं बुधबुद्धिवर्धनं त्वयायदुक्तंवचनंहिताश्रयं ॥ विनापुनःसत्यवतोहिजीवितंवरंद्वितीयंवरयस्वभामिनि ॥१०४॥ सावित्र्यवाच ॥ हतंपुरामेश्वशुरस्यधीमतः स्वमेवराज्यंलभतांसपार्थिवः॥ नचस्वधर्मप्रजहीतमेगुरुद्धितीयमेवंवरयामितेवरं ॥ १०५॥ यमउवाच ॥ स्वमेव राज्यंप्रतिपत्स्यतेऽचिरान्नचस्वधर्मात्परिहास्यतेनृपः ॥ कृतेनकामेनमयानृपात्मजे निवर्तगच्छस्वनतेश्रमोभवेत् ॥ १०६॥

वुद्धीस वाढिविणारें व हितकारक आहे, यास्तव या सत्यवंताच्या जीवितावांचून पुनः दुसरा वर मागून घे।। १०४॥ श्री सावित्री म्हणते, माझ्या सासऱ्याचें राज्य पूर्वी शर्त्यूनीं हरण केलें आहे, तें त्याला प्राप्त होवो आणि त्याच्या हातून र्वधर्मत्याग न घडो हा दुसरा वर मी तुम्हांजवळ मागतें।। १०५॥ त्याकालीं यम म्हणाला, हेराजकन्ये, तुझ्या है

श्विशुराला थोड्याच दिवसांत आपलें राज्य प्राप्त होईल व तो राजा धर्मत्याग करणार नाहीं. आतां तूं पूर्णमनोरथा अशी माघारी जा म्हणजे तुला श्रम होणार नाहींत ॥१०६॥ युनः सावित्री भाषण करिते कीं, हे देवा! स्वधमीनें है बु बा झालेल्या सर्वे प्रजांचें तूं नियमन करितोस, केवळ स्वइच्छेनें तूं वर्तन करीत नाहींस, यास्तव तुझें यम हें नांव

सावित्र्यवाच ॥ प्रजास्त्वयैतानियमेनसंयुतानियम्यचैतानयसेनकाम्यया ॥ यतो यमत्वंतवदेवविश्वतंनिबोधयेमांगिरमीरितांमया।। १०७॥ अद्रोहःसर्वभूतानांकर्मः णामनसागिरा ॥ अनुग्रहश्चदानंचसतांधमेःसनातनः ॥ १०८॥ एवंप्रायश्च लोकेहिमनुष्याःशक्तिपेशलाः ॥ संतःस्वेष्यप्यमित्रेषुद्यांप्राप्तेषुकुर्वते ॥ १०९ ॥ यमउवाच ॥ पिपासितस्येवयथाभवेत्पयस्तथात्वयावाक्यमिदंसमीरितं ॥ विनापनः सत्यवतोस्यजीवितंवरं वृणीष्वेहशुभेयदीच्छसि ॥ ११०॥

प्रसिद्ध आहे, तर आतां माझें भाषण श्रवण कर ॥ १०७॥ कर्मानें, मनानें किंवा वाणीनेंही कोणाही भृताशीं द्रोह न करणें त्यांच्यावर अनुग्रह करणें आणि यथाशक्ति दान करणें हा सत्पुरुषांचा सनातनधर्म होय ॥ १०८॥ असेच या लोकीं जे समर्थ सज्जन मनुष्य आहेत ते प्रायः आपल्या शत्रुवरही दया करितात ॥ १०९॥ यम महणतो, हे सावित्री! तृषिताला जसें उदक तसें हें वाक्य तूं बोललीसः तरी आतां पुनः या सत्यवंताच्या

जीवितावांचून जो वर पाहिजे असेल तो मागून घे ॥ ११०॥ असें यमाचें वाक्य ऐकून सावित्री म्हणते, माझा पिता पृथ्वीपति आहेः परंतु त्याला पुत्र नाहीं, तर कुलवृद्धि करणारे असे औरस शंभर पुत्र त्याला व्हावे, हा ॥१८॥ विसरा वर मी मागतें ॥ १११ ॥ यम म्हणतो, हे राजकन्ये, तुझ्या पित्याला कुलवृद्धि करणारे व तेजस्वी

सावित्र्यवाच।।ममानपत्यःपृथिवीपतिःपिताभवेत्पितुःपुत्रशतंचऔरसं।।कुलस्यसंता-नकरंचतद्भवेतृतीयमेवंवरयामितवरं।१११।यमउवाच।।कुलस्यसंतानकरंसुवर्चसंश-तंसुतानांपितुरस्तुतेशुभे॥कृतेनकामेननराधिपात्मजोनिवर्तद्रंहिपथस्त्वमागता ११२ सावित्र्यवाच ॥ नद्रमेतन्ममभर्तृसिन्निधौमनोहिमेद्रतरंप्रधावति॥ अथव्रजन्नेवागिरं समुद्यतांमयोच्यमानांशृणुभूयएवच॥ ११३॥ विवस्वतस्त्वंतनयःप्रतापवांस्ततोहि वैवस्वतउच्यते बुधैः ॥ समेनधर्मेणचरंतिताः प्रजास्ततस्तवेहेश्वरधर्मराजता॥ ११४॥

असे शंभर पुत्र होतील. हा तुझा मनोरथ मीं पूर्ण केला. तूं फारच दूर आलीस तर आतां परत जा. ॥११२॥ असे यमाचें भाषण ऐकून सावित्री म्हणते, भत्याचें सानिध्य असतां हें मला कांहींच दूर नाहीं. माझें मन याहूनही दूर धांवत आहे. हे यमधर्मा! आपण चालत असतां मी बोलतें आहे तें माझें वचन श्रवण करा ॥ ११३ ॥ आपण प्रतापवान् असे विवस्वताचे (सूर्याचे) पुत्र आहां, म्हणून आपणास वैव-

है स्वत असे म्हणतात व आपल्या सत्तेनें सर्व प्रजा स्वधमीनें चालतात म्हणून आपणास धर्मराज असे म्हणतात है ॥ ११४॥ हे यमधर्मा ! असें आहे कीं, आपला आपले ठिकाणीं ही जो विश्वास नसतो तो साधुंचे ठिकाणीं है। विश्वास असतो. यास्तव सर्व लोक साधूंचे विषयीं विशेषतः नम्रता धरितात ॥ ११५॥ हृदयामध्यें निष्कपट-

आत्मन्यपिनविश्वासस्तावद्भवतिसत्सुयः ॥ तस्मात्सत्सुविशेषेणसर्वःप्रणयमृच्छति ॥ ११५॥ सोहदात्प्रणयाचापिविश्वासोनामजायते ॥ तस्मात्सत्स्वविशेषेणविश्वासं कुरुतेजनः ॥ ११६ ॥ यमउवाच ॥ उदाहतंतवचनंयदंगनेशुमंनताहक्तवहते मयाश्रुतं ॥ अनेनतुष्टोऽस्मिविनास्यजीवितंवरंचतुर्थंवरयस्वगच्छच ॥ ११७॥ सावित्र्यवाच ॥ ममात्मजंसत्यवतस्तथौरसंभवेदुभाभ्यामिह्यत्कुलोद्भवं ॥ शतं सुतानांबलिनांमहात्मनामिमंचतुर्थवरयामितेवरं ॥ ११८॥

पणा व विनयसंपन्नता येणेंकरून विश्वास उत्पन्न होतो. यास्तव साधूंचे ठायीं विशेषेंकरून जन विश्वास धिरितात ॥ ११६॥ यम म्हणतो हे अंगने, जें तूं शुभ वचन बोललीस असें आजपर्यंत मी कोणाकडूनही ऐकिलें नाहीं, येणेंकरून मी संतुष्ट झालों आहें; तर याच्या जीवितावांचून आणखी चवथा वर मागून वे आणि परत जा ॥ ११७॥ तेव्हां सावित्री म्हणते, माझे ठिकाणीं सत्यवंताला शंभर औरस पुत्र व्हावे ते हि

ब. सा. अअसे कीं, बलवान् व महात्मे आणि ज्यांपासून इहलोकीं आमचें कुळ वृद्धिंगत होईल; हा चवथा वर मी आप-थ णापाशीं मागतें ॥ ११८॥ यम म्हणतो, हे राजकन्ये ! बलानें व पराक्रमानें शोभणारे व प्रीति भा१९॥ है करणारे असे शंभर पुत्र तुला होतील, आतां तूं परत जा, बहुत दूर आलीस. तुला चालण्याचे परिश्रम है न होवोत ॥ ११९ ॥ असे यमाचे भाषण ऐकून सावित्री म्हणते, साधूंची दृति धर्माविषयीं निरंतर असते.

> यमउवाच ॥ शतंसुतानांबलवीर्यशालिनांभविष्यतिप्रीतिकरंतवाबले ॥ परिश्रमस्ते नभवेत्रपात्मजोनवर्तद्रंहिपथस्त्वमागता ॥ ११९॥ सावित्र्यवाच ॥ सत्तांहिया शाश्वतधर्मवृत्तिःसंतोनसीदंतिनचव्यथंति ॥ सतांसद्भिनाफलःसंगमोस्तिसद्धो भयंनानुभवंतिसंतः ॥ १२०॥ संतोहिसत्येननयंतिसूर्यसंतोभूमिंतपसाधारयंति॥ संतोगातिभूतभव्यस्यराजन्सतांमध्येनावसीदंतिसंतः ॥ १२१॥

साधु कधीं ही दुःख पावत नाहींत व व्यथाही पावत नाहींत आणि सज्जनींचा साधूंशीं समागम निष्फल है। होत नाहीं. ॥ १२० ॥ संत सत्येंकरूनच सूर्याचे आराधन करितात व संत आपल्या तपेंकरून भूमीप्रत विधारण करितात आणि संत हे मागें झालेल्या व होणारांचेही तारक आहेत. साधूंबरोबर राहणारे सज्जन वि कधींही दुःख पावत नाहींत ॥ १२१॥

असें हें श्रेष्ठ जनांनीं सेवन केलेलें शाश्वतव्रत जाणून साधु परोपकार करितात पण प्रत्युपकाराची इच्छा करीत नाहींत ॥ १२२ ॥ आणि सत्पुरुषांचा प्रसाद कधीं व्यर्थ होत नाहीं व परोपकारादिक्षप तपाविषयीं जो अभिमान तोही न्यर्थ होत नाहीं. या गोष्टी सत्पुरुषांचे ठिकाणीं निश्चयेंकह्न नित्य आहेत, यास्तव साधु सर्वांचें दि

आर्यजुष्टिमिद्वृत्तामितिविज्ञायशाश्वतं ॥ संतःपरार्थंकुर्वाणानावेक्षंतेप्रतिक्रियां ॥ ॥ १२२॥ नचप्रसादःसत्पुरुषेषुमोघोनचाप्यथोंनस्यतिचाभिमानः॥ यस्मादेतन्नि-यतंसत्सानित्यंतस्मात्संतोराक्षितारोभवंति ॥ १२३॥ यमउवाच ॥ यथायथाभाषािस-धर्मसंहितंमनोनुकूलंसुपदंमहार्थवत् ॥ तथातथामेत्वियभक्तिरुत्तमावरं वृणीष्वाप्र-तिमंपतिव्रते ॥ १२४॥ सावित्र्यवाच ॥ नतेऽपवर्गः सुकृताद्विनाकृतस्तथान्यथा-न्येषुवरेषुमानद् ॥ वरंषृणेजीवतुसत्यवानयंयथामृताह्येवमहंविनापतिं ॥ १२५॥

रक्षण करणारे आहेत ॥ १२३ ॥ असं सावित्रीचें भाषण ऐकून यम म्हणतो, हे पतित्रते, जसें जसें तूं माझ्या रीमनास अनुकूळ व धर्मयुक्त आणि प्रौढ अर्थाचें व शुभ फळ देणारें असें भाषण करितेस तशी तशी तुझे ि ठिकाणीं माझी भक्ति वाढत आहे. म्हणून तुं आतां अप्रतिम वर मजपासून माणून घे ॥ १२४॥ तेव्हां शावित्री म्हणत्ये, हे मानद, आपणाकडून मी मोक्ष किंवा अन्य वर कोणताही मागत नाहीं, तरी हा

सत्यवान जिवंत होवो, हाच वर मी मागतें; कारण पतीवांचून मी मृततुल्य आहें. ॥ १२५ ॥ भत्यीवांचून श्री प्राप्त झालेलें सुख किंवा स्वर्गलोक किंवा संपत्ती मी इच्छित नाहीं; भत्यीवांचून मी जिवंत राहाणार नाहीं ॥२०॥ १२६॥ आणि आपण मला दयाछत्वेंकह्न शंभर औरस पुत्र होतील असा वर दिला आहे तर मी हाच नकामयेभर्तविनागतंसुखंनकामयेभर्तविनागतांदिवं ॥ नकामये भर्तविनागतांश्रियं नभर्तृहीनाव्यवसामिजीवितुं ॥ १२६ ॥ वरातिसर्गःशतपुत्रताममत्वयैवदत्तो हियतेचमेपतिः ॥ वरंवृणेजीवतुसत्यवानयंतवैवसत्यंवचनंभविष्यति ॥ १२७॥ तथेत्युक्त्वातुतान्पाशान्मुक्त्वावैवस्वतोयमः ॥ धर्मराजः प्रहृष्टात्मासावित्रीमिद्म-ववीत् ॥ १२८॥ एषभद्रमयामुक्तोभर्तातेकुलनंदिनि॥ आरोग्यवयसीप्राप्यसिद्धार्थ-वर मागतें कीं, हा सत्यवंत जिवंत होवो आणि जिवंत होईल तेव्हांच तुमचें वचन सत्य होईल ॥ १२७॥ असें सावित्रीचें भाषण श्रवण करून, 'तूं म्हणतेस तसेंच होवो, ' असें म्हणून सत्यवंताला पाश्युक्त करून यमधर्म। आनंदानें सावित्रीप्रत बोलता झाला ॥ १२८॥ तें असें कीं, हे स्वकुलानंददायिनि कल्याणशीले सावित्री ! हो तुझा भर्ता मी सोडिला, याला आरोग्य आणि तारुण्य प्राप्त होऊन याचे मनोरथ पूर्ण होतील ॥ १२९ ॥ है आणि चारशें वर्षेपयंत तुजसह दीवायुषी होऊन हा सर्व सुखांचा अनुभव घेइल. असे यमधमोने सांगतांच है। सावित्री त्या वटवृक्षाखालीं जाऊन सत्यवंताचें शिर आपल्या मांडीवर घेऊन बसली ॥ १३०॥ इतक्यांत है सत्यवान् जागा होऊन सावित्रीप्रत पुढील प्रमाणें बोलता झाला. हे सुंदरी! आतां म्यां एक स्वम पाहिलें 💲 चतुर्वर्षशतंचायुस्त्वयासार्धमुपैष्यति ॥ सागतावटसामीप्यंकृत्वोत्संगेशिरस्ततः॥ ॥ १३०॥ प्रबुद्धस्तुततोब्रह्मन्सत्यवानिद्मववीत् ॥ मयास्वप्रोवरारोहेदृष्टोद्येवच भामिनि ॥ १३१॥ तत्सर्वकथितंतस्यैयद्वृत्तंसर्वमेवतत् ॥ तथाचकथितःसर्वः संवादश्रयमेनहि ॥ १३२ ॥ अस्तंगतततः सूर्येद्यमत्सेनोमहीपतिः ॥ पुत्रस्या-गमनाकांक्षीइतश्चेतश्चधावाति॥१३३॥ आश्रमादाश्रमंगच्छन्पुत्रदर्शनकांक्षया॥ आवयोरंधयोर्यष्टिःकगतोसिविनावयोः ॥ १३४॥ है।। १३१।। असें सांगून झालेला सर्व वृत्तांत कथन केला व यमाशीं झालेला संवादही सांगितला. ॥१३२॥ है र्श इकडे आश्रमामध्यें द्यमत्सेनराजा पुत्राची मार्गप्रतीक्षा करीत आहे; तों सूर्य अस्तास गेला तेव्हां इकडे तिकडे धांवूं लागला ॥ १३३॥ पुत्रदर्शनाच्या इच्छेनें या आश्रमांतून त्या आश्रमांत जाऊन म्हणूं लागला कीं, हे श्रित्रा! आम्हां आंधळ्यांची काठी असा तूं आम्हांस टाकून कोठें गेलास? ॥ १३४॥

असा बहुत प्रकारांनीं आक्रोश करून पत्नीसहवर्तमान दुःखसंतप्त होऊन हे पुत्रा! हे पुत्रा! असा शोक है कथा करिता झाला ॥ १३५ ॥ तों अकस्मात् त्या राजाला नेत्र प्राप्त झाले. तें नेत्रप्राप्तीचें परम आश्चर्य पाहून है। ॥२१॥ हितथील तापसी ब्राह्मण त्या राजाचें सांत्वन करून बोलते झाले ॥ १३६ ॥ ब्राह्मण म्हणतात, हे राजा! या

> एवंसिवविधंकोशन्सपत्नीकोमहीपतिः॥ चकारदुःखसंतप्तःपुत्रपुत्रीतचासकृत्।१३५। अकस्मादेवराजेंद्रोलब्धचक्षुर्महाश्वरः ॥ तदृष्टापरमाश्वर्यचक्षःप्राप्तिद्विजोत्तमाः ॥ सांत्वपूर्वतदावाक्यमूचुस्तेतापसाभृशं ॥ १३६॥ चक्षःप्राप्यामहाराजसूचितंते महीपते ॥ पुत्रेणचसमंयोगंप्राप्स्यसेनृपसत्तम ॥ १३७॥ ईश्वरउवाच ॥ यावदेवं वदं सेतेतापसाद्विजसत्तमाः ॥ सावित्रीसहितःप्राप्तः सत्यवान् द्विजसत्तम् ॥ १३८॥ नमस्कृत्यद्विजान्सर्वान्मातरंपितरंतथा ॥ सावित्रीचततोबद्यन्ववंदेचरणौ मुदा ॥ श्वश्रुश्वशुरयोस्तांतुपप्रच्छुमुनयस्तदा ॥ १३९॥

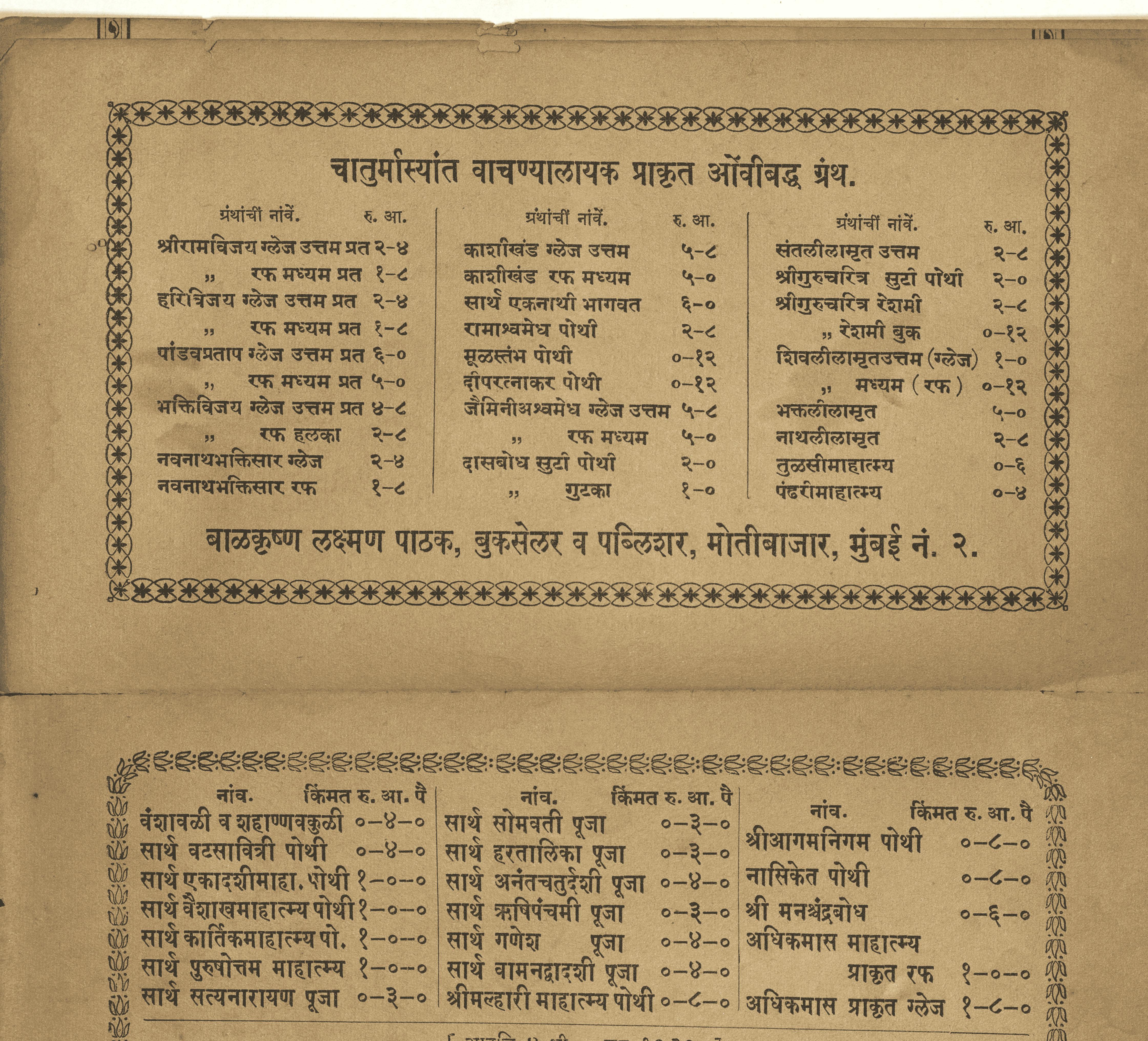
नित्रप्राप्तीच्या लक्षणावहृत असे वाटतें कीं, तुझी व पुत्राची लवकर भेट होईल. ॥१३७॥ शिव म्हणतात, हे दिजी-तमा सनत्कुमारा ! असें ते तापसी ब्राह्मण बोलत आहेत इतक्यांत सावित्रीसह सत्यवान् तेथें आला।।१३८।। त्या सत्यवंतानें सर्व ब्राह्मणांना व मातापितरांना नमस्कार केला नंतर कमलनयना सावित्रीनें साम्रसासऱ्यांना

वंदन केलें तेव्हां सर्व मुनिजनांनीं तिला विचारलें. ॥ १३९॥ त्याकालीं ऋषि म्हणतात, हे सुंदरी सावित्रि! या बुद्ध अशा तुझ्या सासुसासऱ्यांला नेत्र प्राप्त झाले याचें कारण तूं जाणतेस काय ? ॥ १४० ॥ 🎖 असं ऋषींनीं विचारिलें असतां सावित्री म्हणते, हे मुनिश्रेष्ठहो, नेत्रप्राप्तीचें कारण मी कांहींच जाणत नाहीं.

मुनयऊचुः ॥ वदसावित्रिजानासिकारणंवरवर्णिनि ॥ वृद्धयोश्रक्षुषःप्राप्तःश्रश्रश्र-शुरयोः गुभे ॥ १४०॥ सावित्र्यवाच ॥ नजानामिमुनिश्रेष्ठाश्रक्षुषः प्राप्तिकारणं ॥ चिरंसुप्तस्तुमेभर्तातेनकालव्यतिकमः॥ १४१॥ सत्यवानुवाच॥ अस्याःप्रभावा-त्संजातं दृश्यतेकारणंनच ॥ तत्सर्वविद्यतेविष्ठाःसावित्यास्तपसः फलं ॥ व्रतस्येवतु माहात्म्यं दृष्टमेतन्मयाधना ॥ १४२ ॥ ईश्वर उवाच ॥ एवंतुवद्तस्तस्यतदासत्य-वतोमुने ॥ द्ताःसमागतास्तस्यआचरन्नृपतेहिंतं ॥१४३॥ द्ताऊचुः ॥ येनराज्यं बलाद्राजन्हतं कूरेणमंत्रिणा ॥ अमात्येनहतः सोपिइति पौराः समागताः ॥१४४॥

माझा पति श्रमून फार वेळ निजल्यामुळें, आम्हांस येण्यास विलंब लागेला ॥ १४१॥ अस तिचें भाषण ऐकून सत्यवान् म्हणाला, हे विप्रहो! हें सर्व इच्या प्रभावेंकरून झालें, दुसरें कांहीं कारण दिसत नाहीं. हें सावित्रीच्या तपाचें फळ होयः कारण इच्या व्रताचें माहात्म्य म्यां प्रत्यक्ष पाहिलें ॥१४२॥ शिव म्हणतात, असें सत्यवान

बोलत आहे तों द्यमत्सेनराजाचें हित इच्छिणारे दृत नगराकडून येऊन राजास सांगूं लागले कीं, ॥१४३॥ कथा. हे राजा! ज्या शत्रूनें आपलें राज्य बलात्कारेंकक्कन हरण केलें होतें, त्याला आपल्या प्रधानानें मारिलें. ॥२२॥ असें दूत सांगत आहेत तोंच पुरवासी लोकही तेथें आले. ॥ १४४॥ ते पुरवासी लोक म्हणूं लागले कीं, हे राजश्रेष्ठा! चला, आपलें राज्य पालन करा आणि मंत्री पुरोहितांकरवीं आपणास अभिषेक कह्न घ्या ॥१४५॥ पौरा ऊचुः ॥ उत्तिष्ठराजशार्द्लस्वराज्यंपालयप्रभो॥ अभिषिचस्वराजेंद्रपुरेमंत्रि-पुरोहितैः ॥ १४५ ॥ ईश्वरजवाच ॥ तच्छ्रत्वाराजशादृ्लः स्वपुरंजनसंवृतः ॥ पितृपैतामहंराज्यंसंप्राप्यमुद्मन्वभूत् ॥ १४६॥ सावित्रीसत्यवांश्रीवपरांमुद्मवा-पतुः ॥ जनयामासपुत्राणांशतंबैबाहुशालिनां ॥ १४७॥ व्रतस्यैवतुमाहात्म्यात्त-स्याःपितुरजायत ॥ पुत्राणांचरातंब्रह्मन्प्रसन्नाचयमात्तथा ॥ १४८॥ शिव सांगतात, हें ऐकून द्युमत्सेनराजा पौरजनांसह आपल्या नगरांत येऊन विडलार्जित राज्य घेऊन आनंदित झाला. ॥ १४६ ॥ सावित्री आणि सत्यवान यांसही फार आनंद झाला. नंतर पराक्रमी असे शंभर पुत्र सावित्रीला झाले. ॥ १४७ ॥ आणि याच व्रताच्या प्रभावेंकह्न व यमाच्या प्रसादानें। शावित्रीचा पिता जो अश्वपतिराजा त्यालाही शंभर पुत्र झाले।। १४८॥ शिव म्हणतात, हे सनत्कुमार ऋषे! हें तुला उत्तम असें वताचें माहात्म्य मी सांगितलें. याच व्रताच्या त्रभावेंकरून सावित्रीचा भर्ता क्षीणायु असून दीर्घायु झाला! असें हें सौभाग्य देणारें व्रत सर्व स्त्रियांनीं है एतत्तेकथितंसर्वव्रतमाहात्म्यमुत्तमं ॥ क्षीणायुर्जीवितोभतीव्रतस्यास्यप्रभावतः ॥ कर्तव्यंसर्वनारीणामवैधव्यफलप्रदं ॥ १४९ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणीद्यावसनत्कुमार-संवादेवटसावित्रीकथासंपूर्णा ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्त् ॥ अवश्य करावें ॥ १४९ ॥ इति सार्थवटसावित्रीकथा समाप्ता ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥

[आवृत्ति ४ थी.—सन १९३९.]

मुद्रक-प्रभाशंकर जयशंकर पाठक, जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस, गिरगांव गायवाडी, मुंबई नं. ४. प्रकाशक-दत्तात्रय विश्वनाथ पाठक, जगदीश्वर प्रिंटिंग प्रेस, गिरगांव गायवाडी, मुंबई नं. ४.

पुस्तकें मिळण्याचें ठिकाणः—बाळकृष्ण ल्रध्मण पाठक, बुकसेलर व पन्लिशर, मोतीबाजार, ग्रंबई नं. २. बुकसेलर व पन्लिशर, मोतीबाजार, ग्रंबई नं. २.


```
[OrderDescription]
CREATED=13.09.19 15:37
TRANSFERRED=2019/09/13 at 15:44:38
,PAGES=27
TYPE=STD
NAME=S0001782
Book Name=M-2242-VATSAVITRI PUJA SARTH KATHA
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=0000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=0000008.TIF
,FILE9=0000009.TIF
FILE10=00000010.TIF
FILE11=00000011.TIF
FILE12=00000012.TIF
FILE13=00000013.TIF
FILE14=00000014.TIF
FILE15=00000015.TIF
FILE16=00000016.TIF
FILE17=00000017.TIF
FILE18=0000018.TIF
FILE19=00000019.TIF
,FILE20=0000000000.TIF
FILE21=00000021.TIF
FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
```